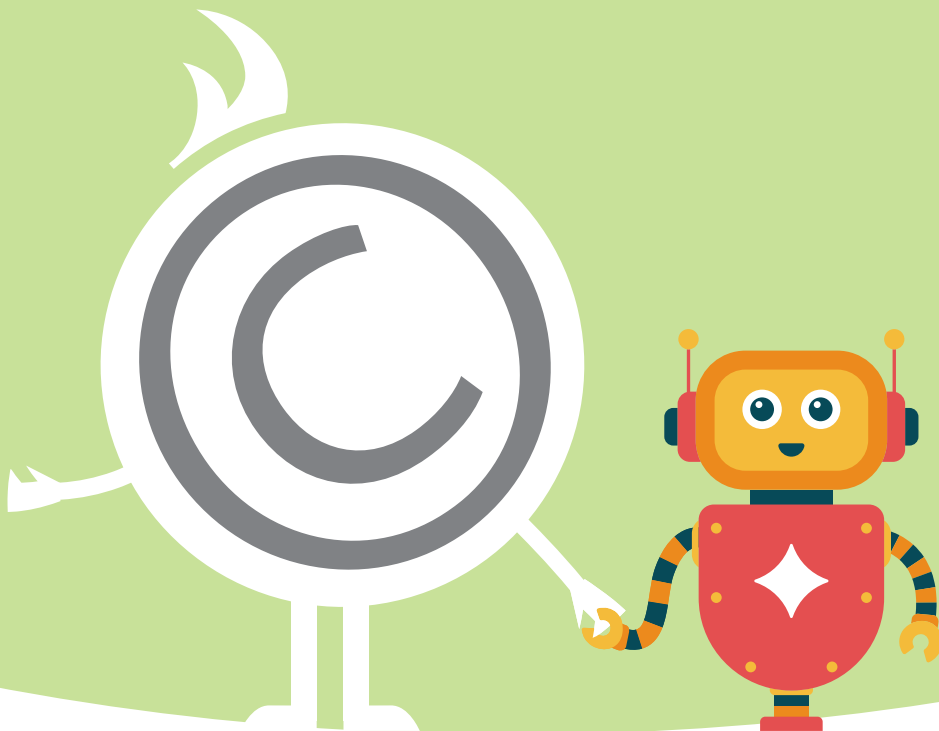

Artificiell intelligens och upphovsrätten

Uppgifter för årskurs 5–7

Uppgift 1: Får det här ges till AI?

MÅL

Eleverna övar på att skilja mellan när det handlar om en idé, eget skapat innehåll eller en bild, berättelse, sång eller karaktär som någon annan har gjort. Eleven förstår att en idé eller eget skapat innehåll får redigeras och utvecklas med hjälp av AI, men att innehåll som någon annan har skapat inte får ges till AI utan tillstånd.

VERKSAMHET

Berätta för eleverna inledningsvis:

"Artificiell intelligens är ett hjälpmedel. Du kan ge AI en egen idé eller självskapat innehåll och be den att skapa något nytt utifrån det. Om en vän eller någon annan har skapat bilden, texten, sången eller karaktären, ge den inte till AI utan tillstånd."

Läs situationerna högt, en i taget. Be eleverna att diskutera i par eller i en mindre grupp och välja vilket handlingsalternativ som passar bäst i situationen:

1. Får ges till AI
2. Får inte ges till AI utan tillstånd

Du kan styra diskussionen med följande frågor:

- Är det fråga om en idé eller eget skapat innehåll?
- Har någon annan skapat det här?
- Behövs det tillstånd? Från vem?
- Hur lönar det sig att agera i situationen?

TILL SLUT

Repetera med eleverna: Vi kan ge AI:n idéer och innehåll som vi själva har skapat. Bilder, berättelser, sånger, karaktärer eller fotografier som någon annan har skapat ger vi inte till AI utan tillstånd.

Uppgift 1: Får det här ges till AI?

SITUATIONER OCH LÄRARENS STÖDJANDE SVAR

1. En kopierad superhjärte

Situationen

Du har ritat en superhjärte så lik den i serien som möjligt. Du vill ge teckningen till AI för att den ska göra en finare version av den till skoltidningen.

Svar: Får inte ges till AI utan tillstånd.

Varför? Även om du ritade bilden själv är karaktären nästan likadan som en superhjärte som någon annan har skapat. Det lönar sig inte att ge AI en kopia gjord av någon annans karaktär.

Hur lönar det sig att agera i situationen?

Du kan använda idén om en superhjärte, men hitta på ett eget namn, utseende, bakgrund och specialförmågor för karaktären. AI kan hjälpa till med att designa en ny karaktär.

2. En egenskriven fantasyberättelse

Situationen

Du har själv skrivit en fantasyberättelse. Du vill göra berättelsen till en tecknad serie med hjälp av AI.

Svar: Får ges till AI

Varför? Du har själv skrivit berättelsen.

Hur lönar det sig att agera i situationen?

Du kan be AI göra din berättelse till en serie. Gör serien till din egen. Be inte AI kopiera en känd serie eller dess karaktärer.

3. En gemensamt skapad text

Situationen

Du och din vän har skrivit ett manus till en tecknad video. Du vill be AI illustrera och animera manuset till en video.

Svar: Får inte ges till AI utan tillstånd

Varför? Manuset har skapats tillsammans, så båda fattar beslut om hur det ska användas.

Hur lönar det sig att agera i situationen?

Fråga din vän om lov innan du ger det gemensamma manuset till AI.

Uppgift 1: Får det här ges till AI?

SITUATIONER OCH LÄRARENS STÖDJANDE SVAR

4. En annan person syns i din video

Situationen

Du spelar in en video om din hobby. I videon syns även din vän. Du vill ge videon till AI så att den föreslår en rolig beskrivning till den. Du vill publicera den färdiga videon på sociala medier.

Svar: Får inte ges till AI utan tillstånd

Varför? I videon syns även din vän. Det är bra att be hen om lov innan du ger videon till AI eller publicerar den.

Hur lönar det sig att agera i situationen?

Du kan använda videon om det är bara du som syns. Du kan också klippa bort vännen från videon eller be om hens tillstånd.

5. Egen karaktär utifrån inspiration

Situationen

Du gillar ett spel där huvudkaraktären utforskar uråldriga tempel. Du vill hitta på en egen upptäcktsresande som har ett annat namn, utseende och andra färdigheter. Du ber AI om hjälp med att designa karaktären.

Svar: Får ges till AI

Varför? Idén om en upptäcktsresande kan användas.

Hur lönar det sig att agera i situationen?

Du kan be AI om hjälp med att designa en egen karaktär. Gör karaktären till din egen. Ge inte AI bilder eller texter som är kopierade från spelet utan tillstånd.

6. En text som en kompis har hittat på

Situationen

Din vän har skrivit texten till en låt åt ert band. Du vill ge texten till AI och be den att komponera en melodi till den.

Svar: Får inte ges till AI utan tillstånd.

Varför? Texten till låten har skrivits av din vän. Därför behöver du hens tillstånd innan du ger den till AI.

Hur lönar det sig att agera i situationen?

Du kan be din vän om tillstånd att använda texten i AI. Om tillstånd saknas kan du skriva en egen text eller berätta för AI vad för slags låt du vill göra (till exempel ämne, stämning och stil).

5-7

SKRIVUPPGIFT

Uppgift 2: Skriv en bättre instruktion till AI

Läs varje situation och den tillhörande prompten som ska ges till AI. Svara på frågorna och skriv en ny prompt.

Hur ser en bra prompt ut?

En prompt är en instruktion som du ger till AI. En bra prompt berättar tydligt vad du vill att AI ska göra. Med hjälp av den kan du utveckla dina egna idéer eller skapa något nytt. Be inte AI kopiera någon annans text, bild eller annat innehåll. På så sätt respekterar du upphovsrätten, det vill säga var och ens rätt till sitt eget arbete.

SITUATION 1

Din favorit-youtuber har gjort en rolig video om sin hobby. Du gillar början på videon och skulle vilja göra en egen video om samma ämne.

Du ger AI följande prompt:

"Skriv en liknande början till mig som i youtubern X:s senaste video, men ändra lite på orden."

1. Fundera över vad som är problemet med prompten.

2. Ange en alternativ prompt.

3. Varför tycker du att den är bättre?

5-7

SKRIVUPPGIFT

Uppgift 2: Skriv en bättre instruktion till AI

SITUATION 2

Din vän har tagit ett fint foto av en skateboardpark. Du skulle vilja göra en tecknad version av bilden och publicera den i sociala medier.

Du ger AI följande prompt:

"Gör en tecknad version av den här skateboardparkbilden."

1. Fundera över vad som är problemet med prompten.

2. Ange en alternativ prompt.

3. Varför tycker du att den är bättre?

SITUATION 3

Du vill designa en egen spelkaraktär som har unika förmågor och en egen bakgrundshistoria. Du gillar en viss spelkaraktär och skulle vilja använda den som modell.

Du ger AI följande prompt:

"Skapa en spelkaraktär åt mig som påminner mycket om Steve i Minecraft. Ändra namn och färgerna på kläderna, men behåll samma blockiga stil, pose och äventyrliga bakgrundshistoria."

1. Fundera över vad som är problemet med prompten.

2. Ange en alternativ prompt.

3. Varför tycker du att den är bättre?

Uppgift 2: Skriv en bättre instruktion till AI

TILL SLUT

Skriv en kort anvisning om hur upphovsrätt ska beaktas när man ger en prompt till AI.

5-7

SKRIVUPPGIFT

Uppgift 3: Sant, falskt eller ska vi kolla upp det?

Du ska göra en presentation om norrsken. Du söker information om ämnet på nätet, och sökmotorn visar dig en sammanfattning gjord av AI. Alla uppgifter i sammanfattningen stämmer inte nödvändigtvis. Läs sammanfattningen noggrant och utvärdera påståendena.

Läs sammanfattningen som AI har gett

Norrsken är ett fantastiskt naturligt ljusfenomen som uppstår när elektriskt laddade partiklar från solen kolliderar med gaser i jordens atmosfär. Detta partikelflöde från solen kallas för solvind. Norrsken förekommer i regel endast norr om polcirkeln.

Färgerna på norrskenet beror i huvudsak på syre och kväve i atmosfären. Typiska färger är grönt, rött och lila.

Norrsken syns bara vid sträng kyla, eftersom den kalla luften får partiklarna att glöda kraftigare. Därför är den bästa tiden att se norrsken mitt i vintern.

KONTROLLERA PÅSTÅENDENA

Välj två påståenden som du anser är felaktiga eller osäkra och kontrollera dem i en tillförlitlig källa. Du kan till exempel använda en lärobok, en källa som du fått av läraren eller en annan tillförlitlig webbplats med information.

När du väljer källa, fundera över vem som har publicerat informationen, om källan verkar tillförlitlig och om samma information även finns i en annan källa.

Påstående 1:

Vilket påstående kontrollerade du och varför?

Via vilken källa kontrollerade du påståendet?

Om påståendet var felaktigt, skriv en korrigerad version av det.

Uppgift 3: Sant, falskt eller ska vi kolla upp det?

Påstående 2:

Vilket påstående kontrollerade du och varför?

Via vilken källa kontrollerade du påståendet?

Om påståendet var felaktigt, skriv en korrigerad version av det.

REFLEKTERA AVSLUTNINGSVIS:

Om du skulle använda information från en AI-sammanfattning i din egen presentation, vad skulle du göra innan du lägger till informationen i ditt arbete?

Uppgift 3: Sant, falskt eller ska vi kolla upp det?

LÄRARENS FACIT TILL UPPGIFT 3.

Du kan vägleda eleverna att kontrollera påståendena till exempel på Meteorologiska institutets webbplats: <https://www.ilmatieteenlaitos.fi/tietoa-revontulista>.

Påstående	Sant eller falskt
1 Polarsken uppstår av partiklar från solen.	Sant
2 Dessa partiklar kallas solvind.	Sant
3 Polarsken förekommer endast norr om polcirkeln.	Falskt. Polarsken förekommer även på södra halvklotet.
4 Polarskenets färger beror på syre och kväve i atmosfären.	Sant
5 Typiska färger är grönt, rött och lila.	Sant
6 Polarsken syns bara när det är riktigt kallt.	Falskt. Lufttemperaturen har ingen betydelse. När det är kallt är vädret dock ofta klart, och därför är det lättare att observera norrsken vid sträng kyla.
7 Den bästa tiden att se norrsken är mitt i vintern.	Falskt. Norrsken förekommer ganska jämnt under hela året, men under hösten och våren dock något mer än under vintern och sommaren.

Uppgift 4: Vilken av bilderna är skapad av AI?

MÅL

Eleverna övar på att bedöma om en bild är skapad av en människa eller av AI. De förstår att AI-genererat innehåll kan se mycket äkta ut och att det är viktigt att berätta om användningen av AI. Dessutom förstår eleverna vilken skada som kan uppstå om AI används för att skapa vilseledande bilder eller videor.

FÖRBEREDELSE

Välj på förhand bildpar som har samma tema, där den ena bilden är äkta och den andra är skapad av AI. Du kan använda ett färdigt fotografi och skapa ett par till det med AI, eller använda färdiga bildpar.

Färdiga bildpar hittar du till exempel i videon *Guess the Real vs A.I Image!* Tillgängligt på:
<https://www.youtube.com/watch?v=IkwWEEZXjPw>.

VERKSAMHET

Berätta för eleverna inledningsvis:

"Vi tittar på två bilder med samma motiv. En bild är ett äkta foto och den andra är skapad med hjälp av AI. Vi ska tillsammans försöka lista ut vilken som är vilken. Det är inte alltid så lätt att upptäcka."

Visa bilderna sida vid sida. Be eleverna välja vilken av bilderna de tror är skapad med AI. Valet kan göras till exempel genom att räkka upp handen, visa tummen upp eller flytta sig till en överenskommen plats i klassrummet.

Du kan styra diskussionen med följande frågor:

- Varför tror du att den här bilden kan vara skapad av AI?
- Vilka saker kan man försöka besluta för att lista ut om en bild är skapad av AI?
- Var det ett enkelt eller svårt val?
- Varför är det viktigt att berätta om en bild är skapad med hjälp av AI?

Tips på en extra övning:

På FaktaBaaris webbplats finns ett spel där eleverna kan öva på att känna igen om en bild är gjord av en människa eller av AI. Tillgänglig på: <https://peli.faktabaari.fi/fi>.

Uppgift 4: Vilken av bilderna är skapad av AI?

FORTSATT DISKUSSION OM DJUPFÖRFALSKNINGAR

Berätta för eleverna:

"Nyss märkte vi att en bild skapad av AI kan se äkta ut. Med AI kan man även skapa annat innehåll som verkar äkta, såsom videor och ljud. Det är inte alltid lätt att veta om innehållet är äkta eller skapat av AI."

Djupförfalskning innebär en bild, video eller ett ljud som har skapats eller redigerats med hjälp av AI, där en människa till exempel kan fås att se ut eller låta som att hen gör eller säger något som hen inte på riktigt har gjort eller sagt."

Be eleverna att fundera över följande frågor:

- Vilka nackdelar kan djupförfalskningar medföra?
- Hur kan spridningen av djupförfalskningar påverka hur mycket människor litar på det de ser och hör?
- Hur kan du bedöma tillförlitligheten hos en bild, video eller annan information på nätet?

Information om djupförfalskningar som stöd för diskussionen hittar du till exempel på FaktaBaaris webbplats: <https://faktabaari.fi/edu/syvavaarennokset-matkivat-todellisuutta/>.

TILL SLUT

Repetera med eleverna:

- En AI-genererad bild kan se äkta ut eller som att den är skapad av en människa. Därför är det reko och viktigt att berätta om en bild eller annat innehåll är skapat med hjälp av AI. Det kan helt enkelt märkas till exempel genom att ange: "Den här bilden är skapad med hjälp av AI."
- Samtidigt är det bra att komma ihåg att innehåll på nätet inte alltid är sant som det är, utan att det är värt att granska kritiskt och fundera över dess ursprung.